

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3396>

Number: 44 , p. 203-211, Spring II 2016

Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date

03.03.2016

31.03.2016

KADIN EDEBİYATI: BİR VAROLUŞ MÜCADELESİ¹

WOMAN LITERATURE: THE STRUGGLE FOR EXISTENCE

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öz

Kadın ve edebiyat kavramları, edebi eserin hem oluşturulmasında hem de tüketilmesinde sürekli olarak tartışmaların odağında olan bir konudur. Kadının edebiyat dünyasında yer alması, kendisini ifade etmesi, kadınların sorunlarını işlemesi, çözüm önerilerinde bulunması ve bu yolla da ekonomik anlamda kendisine yetmesi feminizmin öncelendiği konulardandır. Edebiyat dünyası, kadınların mağduriyetlerinin geniş kitlelere taşınmasında önemli bir araçtır. Bu araç sayesinde kimi yazarlar, toplumda bir kadınlık bilinci geliştirmek isterler.

Kadını erkek karşısında geriletken en önemli olgulardan biri de eril dildir. Kadını aşağılayan, hor gören ona hakaret eden ve kaba söz söyleyen bir dil geleneğinden söz edilebilir. Eril dil sayesinde, kadın açısından erkeklik ideal olan ama ulaşılması mümkün olmayan bir kavram olarak algılanır. Eril dil, kadını kötülüğün kaynağı biçiminde göstererek erkek karşısında edilgen bir rol almasına neden olur. Kadınlığa odaklanan aşağılamalar, erkeğin iktidar konumundaki eril kimliğini belirginleştirmeye dönüktür.

Feminist söylem, 'eril edebiyat' izleğinin kadın sorunlarını tam olarak ortaya koyamadığını bu yüzden de kadın sorunlarının duyarlı kadın yazarlar tarafından yansıtılması gerektiğini savunur. Onların bu yaklaşımı, edebiyatta feminist bir yaklaşımın açığa çıkmasına kaynaklık eder.

Kadın yazarların edebiyat 'dilinde' dâhil olmasıyla erkek yazarlar tarafından çevrelenen edebiyat, cinsiyetçi çemberden sıyrılır. Erkek yazarların kurguladığı kadın kimliklerinin, yanlış değilse de eksik oldukları söylenebilir. Kadınların cinsiyetlerini unutmadan ortaya koyacakları edebi metinlerle, hem bu eksiklik giderilmiş olur hem de kadın edebiyatı kavramı gündeme gelmiş olur.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Kadın, Kadın Edebiyatı, Feminist Eleştiri, Kendine Ait Bir Oda

Abstract

The concepts of woman and literature are always at the centre of discussions during producing and consuming a literal work. The existence of woman in literary world, expressing herself, handling her problems and offering solutions and economic self-sufficiency are among the themes which feminism prioritizes. Literature is an important vehicle to convey woman's victimization to the large masses. Through using it, some writers try to raise the consciousness of femininity.

Masculine discourse is one of the most important facts which makes woman fall behind

¹ Bu makale ilgili doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Bkz.; Mehmet Bakır Şengül, *Türk Romanında Feminizm (1960-80)*, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2015, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

man. It is a kind of custom that scorns, insults and swears at woman. Due to this masculine discourse, woman regards manhood as an ideal but unattainable concept. The masculine discourse causes woman to play a passive role against man by showing her as the source of all evil. The contempt focusing on femininity is directed to concretize the masculine identity of man.

Feminist discourse argues that woman's problems should have been reflected by responsive female authors owing to the fact that masculine literature cannot reveal the woman's problems. This approach leads to a feminist approach in literature.

With the participation of female authors into literary discourse, the literature surrounded by male authors has been got out of sex-oriented understanding. It can be easily said that the woman identities fictionalised by male authors are defective, if not fallacious. Through the texts presented by women without disregarding their gender, this deficiency will be both remedied and the concept of woman literature will come to the fore.

Keywords: Literature, Woman, woman Literature, Feminist Criticism, A Room of One's Own

GİRİŞ

Edebiyat, malzemesi insan olan ve insana hitap eden bir sanattır. İnsanda var olan güzellik duygusunu açığa çıkarırken kendi kurgu gerçekliğinden hareket eder. Sanatçı, yaşadığı çevreyi gözlemler ve gözlemlerini yaşadığı tecrübelerle birleştirerek eserlerine yansıtır. Yaşam tecrübesinin ürünü olan edebi eser, "okuyucusunda, etkin bir zihinsel tepki uyandırır"² ve farklı cinsiyetler üzerinde değil de farklı bireyler üzerinde meydana getirdiği estetik etkiyle kalıcılık kazanır. Böylece edebiyat, cinsiyet odaklı olmaktan ziyade bireylerin farklı yaşamlarıyla bütünleşerek genişlik kazanır.

Kadın yazarların, eserlerinde erkek yazarlardan farklı bir kadın imgesi ortaya koyup koymadıkları hem feminist eleştirmenler hem de feminist olmayan eleştirmenler tarafından irdelenmiştir. "Pek çok sanatçı ve sanat eleştirmeni, kadın duyarlılığını tümüyle inşa edilmiş bir olgu olarak"³ gördüklerinden ve edebiyatın da herhangi bir cinsin veya sınıfın egemenliğinde bulunamayacak olmasından dolayı, 'kadın edebiyatı' gibi bir tasnifin doğru olmadığını/ olmayacağını savunmaktadır. Kadın ve erkek, edebi metinlerde sürekli olarak yan yana duran iki unsurken ve birçok erkek yazarın oluşturduğu güçlü, kendinden sonraki ürünler üzerinde bir etkiye sahip kurmaca kadın tipleri ortadayken edebiyatta cinsiyete dayalı bir sınıflamadan söz etmek doğru olmayacaktır. Bu türden bir yaklaşım, edebiyatın daha çok cinsiyetler arasındaki farklılıkları açığa çıkaran bir tür olarak var ol-

duğunu öneleyeceğinden ve cinsiyetin edebiyattan önce gelmesi gerektiği gibi sakıncalı bir durum doğuracağından; edebiyatın evrenselliğiyle ve oluşturacağı estetik duyguyla çelişecektir. Edebiyatın kendi içindeki bu parçalanmışlık hali, cinsiyet odaklı farklı yaklaşımları besleyecek bir durum olarak karşımıza çıkar. Buna rağmen, kadın edebiyatı ifadesi -tartışmaların odağında yer alsa da- feminist eleştirmenlerin tanımladığı ve anlam kazandırdığı bir kavram olarak karşımızda durmaktadır. Alman yazar Ulla Hahn, kadın edebiyatı ifadesinin de "ilk kez 19. yüzyılda erkekler tarafından ortaya atıldığını"⁴ belirtir.

Kadınların da erkekler gibi edebiyat eserleri verebilecekleri düşüncesinin yerleşmeye başladığı 19. yüzyılda, kadın ve edebiyat ilişkisi genel edebiyat bilimi içinde kendine yavaş yavaş yer bulur. Dolayısıyla "kadın edebiyatı, öncelikle kadınlar için, kadınlar tarafından yazılan ve kadınları anlatan eserleri"⁵ aklı getirir. Erendiz Atasü, "kadın edebiyatı yalnızca kadınlar okusun diye yaratılmaz -doğal ki edebiyatın tüm okurlarına seslenir- yazarı yazma enerjisini kadınlık bilincinde bulduğu için bir zorunluluk olarak doğar"⁶ diyerek kadınların ortaya koyacağı metinlerin genel edebiyatın bir parçası olduğunu belirtir. Zaten kadın edebiyatı adlandırması, 'ikinci cinsin' kendini tanımlaması ve kadınlık deneyimlerini yazıya aktarılması biçiminde anlamlı olmaktadır. Kadın edebiyatı söyleyişini destekleyen yazarlar, erkek egemen kültürün dayattığı ataerkil dil, söylem, konu,

² Gennadiy Nikolayeviç Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, (Çev.: Yılmaz Onay), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2005, s. 39.

³ Thalia Gouma-Peterson-Patricia Mathews, "Sanat Tarihinin Feminist Eleştirisi" *Sanat/Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştirisi*, (Ed. Ahu Antmen, Çev.: Esin Soğancılar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 36.

⁴ Gülperi Sert, "Kadın Edebiyatı Kavramı Üzerine", *Gündoğan Edebiyat*, S. 7, Yaz 1993, s. 119.

⁵ Hülya Argunşah, "Kadın ve Edebiyat -I-", *Kaşgar*, S. 9, Mayıs 1999, s. 35.

⁶ Erendiz Atasü, "Bir Yazarın Penceresinden -Kadın Edebiyatı Kadınların Edebiyatı-", *Dünya Kitap*, S. 113, 2001, s. 17.

bakış açısı ve düşünsel yaklaşım biçimlerinin kırılmasını; hatta kadın ve kadının düşünce biçiminin edebiyatta baskın bir anlayış haline gelmesini sağlamaya çalışırlar.

Amerikalı feminist eleştirmen E. Showalter, feminist edebiyatın 1840'tan itibaren üç aşamalı olarak geliştiğini ifade eder. 1840–1880 dönemi, kadın yazarların erkek yazarları taklit ettikleri dönemdir. Bu dönemde kadın yazarlar, erkek yazarların kadınlar hakkında geliştirdikleri yaklaşımı kabullenirler. 1880–1920 zaman aralığındaysa erkeklerin taklit edilmesinden vazgeçilir ve kadınlara dönük ayrımcılığın ortadan kaldırılması için mücadeleye girilir. 1920 sonrası ise edebi eserlerin ortaya çıkmasında takınılan tepkisel yaklaşımların sona erdiği dönemdir. Bu dönemde kadına dönük ve kadınlar için yeni ve özgün bir dil oluşmaya başlar.⁷ Feminist edebiyatın şekillenmeye başladığı bu dönemde edebiyat, feminist kuram için bir araç görevi üstlenir. Aşamalı bir şekilde gelişen kadın edebiyatı, zamanla kalıcı eserler vermeye dönük bir yola girmiştir.

Erkeklerin oluşturduğu kadın karakterlerin gerçekliği bir tarafa bırakılırsa kadınların kendi cinsiyetlerinin özelliklerini yansıttığı biçimleri itibarıyla, daha yoğun ve çoklu kadın karakterler oluşturabilecekleri ortadadır.⁸ Ancak, buradan kadın yazarların kadınları, ya da erkek yazarların erkekleri daha iyi yansıtacakları sonucuna varılması hatalı/ sakıncalı olacaktır.⁹ Kadın yazar, kadını yazacaksa ve kadın, ancak kadın kaleminden gerçekçi bir şekilde ortaya konacaksa eğer; geriye kalan ve ataerkil yapıya yaslanan diğer olguların yansıtılmasında, kadın kaleminin ne türden bir katkı sağlayacağı boşlukta kalmaktadır. Kadın yazarların kaleminden çıkan kadın olgusunun geleneksel edebiyatın başarı ve temsiliyet ölçütlerine göre ifade edilecek olması da başka bir tartışmalı konudur. Bazı kadın yazarlarsa cinsiyet temelli yaklaşımların ataerkil söylemi geliştirdiği ve derinleştirdiği düşüncesiyle, feminist kuramdan ve kadın edebiyatı söyleyişinden uzak dururlar. Fakat edebiyat bilimi içinde, kadın sorunlarına eğilen ve kadının toplumda ihmal edilmesine odaklanan

yaklaşımlar, feminist söylemin dışında bir öneme sahiptir. Ataerkil dil ve söylemin dışında geliştirilen yeni bir dil ve söylem, daha yapıcı ve etkileyici bir çerçeveye oturmuş olur. Zaten “kadın–yazarın da nihai amacı ‘evrensel’ olanı yakalamaktır. Ancak bu ‘evrensel’ merkezin tanımladığı bir evrensellik tanımının”¹⁰ dışında olmalıdır. Bu yolla gelenekselleşmiş belirleyici erkek tanımlamasının dışına çıkılarak yeni bir evrensel merkez tanımlamasına gidilmiştir.

1. Kadınlık Roller ve Yazarlık

Kız çocuğunun, çoğunlukla kendisini ‘tam ve güçlü’ olan babası karşısında ‘eksik ve zayıf’ olan annesiyle özdeşleşmesi üzerine temellenen psikanalitik yaklaşım, “feminist bir epistemolojik konum geliştirmeye ve/ veya bu özdeşleşmeden veya zorluklarından hareketle bir analık söylemi geliştirmeye” çalışır. Kadını ‘karanlık kıta’ olarak tanımlayan Freud, erkek çocuğun iğdiş edilme korkusunu da kız çocuğu üzerinden aktarır. Penis kıskançlığı psikolojisi içinde yaşamını sürdürmek zorunda kalan kadınlığı, erkeklik cinsiyetine karşı bir eziklik içinde konumlandırır. Analık söyleminin kadınlık cinsiyetini tanımlamada yetersiz olduğunu düşünen “kadının, olumlanma ve kendini gösterme arzusu” sanatsal alanlarda özellikle de edebiyatta karşılık bulur. Gerçek hayatın bitişiğinde ‘kurgusal’ zeminde varlık bulan edebiyat, kadınlar için nefes alınabilecek heyecanlı bir alan olur. Daha çok duygusal yönüyle ön plana çıkarılan kadın, erkek söylemin biçtiği formların dışında, arzularını ve hislerini özgürce ve tartışmaya açık bir alanda sergileme fırsatı yakalar. Flaubert: “Madam Bovary mi? O, benim.” derken aslında, edebiyatın kendisine sağladığı yeni yaşam penceresinin varlığını ifade etmeye çalışır.

Kate Millet’e göre ataerkil sistemin sanat dalları içinde en propagandist niteliği olan tür edebiyattır. Edebiyatın amacı, her iki cinsin yerini ve durumunu ataerkil sistemin yapısına uygun olarak pekiştirmektir.¹¹ Erkeklerin egemenliğinde gelişen, onların ortaya koyduğu kalıplara ve normlara göre şekillenen bir edebiyat geleneğinin değiştirilmesi ve dönüştürülmesi, feminist eleştiri açısından kolay olmayacaktır.

⁷ Argunşah, “Kadın ve Edebiyat -I-”, s. 37.

⁸ Erendiz Atasü, “Edebiyattaki Kadın İmgelerinde Cumhuriyet’in İzdüşümleri”, 75. Yılda Kadımlar ve Erkekler içinde 129–143, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 131.

⁹ Erendiz Atasü, “Kadın Edebiyatı Edebiyatların Kadını”, *Dünya Kitap*, S. 113, 2 Mart 2001, s. 17.

¹⁰ Müge İplikçi, “Yazmak ya da Yazmamak”, *Milliyet Sanat*, Mart 2002, s. 11.

¹¹ Kate Millet, *Cinsel Politika*, (Çev: Seçkin Selvi), Payel Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 81.

Kadınların, erkeklerin dış dünyaya dair yaşam tecrübelerine dayanan sanatsal açılımlarını bir form olarak kabul etmesi ve bu edebiyat ürünlerini taklit ederek yazı sahnesine çıkması, feminist kuram açısından ataerkil edebiyatın bir dayatmasıdır. Bunun sonucunda, edebiyat dünyasında kadının kendisini tanımlaması, erkeklerin belirlediği formun kapsamında olacağından kadın edebiyatının da özgünlükten uzak bir seyir izleyerek geliştiği istenmeden söylenmiş olur.

Kadınların bir yazı geleneğinden yoksun olması, erkeklerin kayda değer bir kadın yazar olmadığı ve yazarlığın erkeklerle özgü bir alan olduğu tezini ortaya koymalarına neden olur. Bu durum, erkeklerin birçok alanda olduğu gibi, yazarlıkta da kadınların erkeklerle yarışamayacakları tezini ileri sürmeleri demektir.¹² Yazı yazmaya başlayan her kadın için bu kolay olmayan şartlar, tekrar eder. Bu zor şartlarda, "kadınların bir kadın yazını oluşturabilmeleri"¹³ oldukça güçtür. Kate Millet, *Cinsel Politika* (1973) adlı kitabında edebiyat, erkeklerin kadınlara nefretlerini yansıtan bir araç olarak tanımlanır. Edebi eserlerde kadınlar, ya gülünç yönleriyle ele alınır ya da kadınlara öğüt verilerek onlardan kendilerine çeki düzen vermeleri istenir. "Edebiyattaki kadın imgeleri, esas olarak erkek yazarlar tarafından oluşturulmuş ya da edebiyattaki kadın, erkeğin yazdığı kadın olmuştur."¹⁴ Bu yaklaşım, "kadını yüceltmekten çok alçaltmayı"¹⁵ amaçlar. Örneğin, ortaçağ İngiliz edebiyatı, edebiyat ve kadın ilişkisinde kadının güçsüzlüğünü vurgular. Kadınlar, kitaplarda genellikle yaptıkları yanlışlar yüzünden yer alırlar. Bir söylem aracı olarak edebiyat da kadınların imajına olumsuz bir katkı sağlar.¹⁶ Bu bağlamda, edebiyattaki erkek söyleminin 'kurguladığı' zayıf kadın figürü, kadınların edebiyat geleneğinin dışında bırakılmasıyla da ilgilidir.

Kadınların yaşam deneyimlerinin, daha çok ev içiyle sınırlı olması, yazılarında dar bir çevreyi ve kendi bireysel yaşamlarını ön plana

çıkarmalarına neden olmuştur. "Kadınlar arasında mektup ve günlük yazmanın ne denli popüler olduğu düşünülürse yazma eyleminin nasıl gizli ve özel bir şey olarak algılanmış olduğu anlaşılır".¹⁷ Gizli ve sadece özel hayata ait ayrıntıların işlendiği bu otobiyografik metinler, 'suçluluk psikolojisiyle' sakıncalı perdesinden yansıdığından, bunların çoğu yayımlanmaz. Yayımlananların da "büyük bölümü sanat eseri sayılmamış ve niteliksel olarak 'yüksek' ve 'düşük' sanat ayrımına dayalı"¹⁸ bir sınıflamaya tabi tutularak görmezden gelinir. Bunda, kadınlara ait bir dilin oluşturulmamış olmasının etkisi büyüktür. Çünkü "yazmak isteyen kadın, kendisini ev içi dünyada tanımlayan kültürel-ideolojik değer yargılarını aşmak" zorundadır.¹⁹ Kadınlar açısından bakıldığında bunun aşılması ilk zamanlar için hiç de kolay olmamıştır. Sawako Ariyoshi (1934-1984), "evle ilgili tüm görevler kadınlara, dış dünyayla ilgili görevler de erkeklerle düştüğü zaman, hem kadınların hem de erkeklerin insanlıklarından yoksun kaldıklarını"²⁰ söyler. İnsanın bir bütün olarak düşünülmesi ve görevlerin cinsiyet odaklı eril bir rol dağılımına dayanmaması gerektiği belirtilir.

Kaynağı şiddet ve sindirme olan arzu, güç karşısında bireysel farklılıkları ya dondurmuş ya da yok etmiştir. Bu 'güç dengesi', istisnaları olmak kaydıyla sürekli olarak kadınların aleyhinde gelişerek var olmuştur. Oya Baydar, sanatsal yaratıcılığın bir iş olmadığını; bir iklim ve bir yaşam biçimi olduğunu belirtir. "Mutfak-çocuk-ev-aile ikliminden, sanatsal özgürlük iklimine bir atlayışta geçemezsiniz"²¹ diyerek kadın ve edebiyat arasındaki ilişkinin, kadınlar açısından yansıma biçimini özetler. Sevda Çalışkan da kadınların 'aslı' görevleriyle beraber yazmaya zaman ayırdıklarında suçluluk psikolojisine kapıldıklarını belirtir.²² Kadının özgürleşmesi ve sanatsal yapıtlar ortaya koyabilmesi, erkek egemen toplumun değişmesi ve ev dışı-

¹⁷ Çalışkan, s. 163.

¹⁸ Thalia Gouma-Peterson ve Patricia Mathews, "Sanat Tarihinin Feminist Eleştirisi" *Sanat/Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*, (Ed. Ahu Antmen, Çev.: Esin Soğançılar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 28.

¹⁹ Nazan Aksoy, *Kurgulanmış Benlikler: Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 54.

²⁰ Ariyoshi'den aktaran: Leah Fritz, "Kadın Yazarlar Nasıl Bir Dünya İstiyor?" (Çev.: Sevinç Kabakçıoğlu), *Kuram*, S. 10, Ocak 1996, s. 93.

²¹ Oya Baydar, "Kadınlık Durumu Üzerine Dağınık Düşünceler", *Varlık*, S. 1014, Mart 1992, s. 4.

²² Çalışkan, s. 163.

¹² Sevda Çalışkan, "Kadın ve Yazın", *Literra Edebiyat Yazıları*, C. 9, 1999, s. 164.

¹³ Ayşegül Yaraman-Başbuğu, "Kadın Yazını, Feminist Eleştirisi" *Sosyalist Feminist Kaktüs*, S. 8, Eylül 1989, s. 58.

¹⁴ Sibel Irzık ve Jale Parla, *Kadınlar Dile Düşünce*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9.

¹⁵ M. Akif Dağbeyi, "Kadın ve Edebiyat", *Pınar*, Haziran, 1975, s. 29.

¹⁶ Huriye Reis, "Kitaplarda Kadın Olmak: Ortaçağ İngiliz Edebiyatında Kadın Söyleminin Sorunsallığı", *Turkish Studies*, Volume 4/1-1 Winter 2009, s. 487.

nın, kadına da açılması yoluyla gerçekleşecektir.

2. Erkeğin Tekelinde Olan Edebiyatta Kadın Yazar Gölgesi

Yazı hayatının en önemli tamamlayıcı unsurlarından olan matbaa ve diğer gerekli alt yapıyla ilgili iş ve işleyişlerin tamamen erkek tekelinde olduğu söylenebilir. Bununla beraber erkek dünyasını yansıtan cinsiyetçi edebiyat formunun kadınlara bıraktığı yazma alanlarının sınırlılığı; kadınları, karşılaşılan sorunların aşılmasında eserlerini erkek ismiyle yayımlamak gibi farklı çözüm yollarına sevk etmiştir. "George Sand (Armandine Lucile Aurore Dupin)" adıyla veya "Bronte kardeşler de (Charlotte, Emily ve Anne) ilk şiir kitaplarını Currer, Ellis ve Acton Bell (adlarında) üç erkek kardeş"²³ bir nevi, erkek maskesi takarak yazılarını yayımlamışlardır. Jale Parla, kadın yazarların isimlerini gizlemelerini, erkek dünyasıyla ilgili bir korkunun, bir ürküntünün ifadesi olarak değerlendirebilir.²⁴ Bu durum, 17. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın başlarına kadar devam eder. Okudukları yazarların, kadın olduğunu öğrenen kimi erkek okurların bu yazarları okumaktan vazgeçtikleri de görülmüştür.

Edebiyatın kadınlar için bu denli zorlaşmasının temelinde, kadınların zekâ konusunda erkeklerden daha geri oldukları ve erkek edebiyatçılar kadar nitelikli eserler veremeyecekleri inancı yatmaktadır.²⁵ Nitelikli olan eserlerin evrensel bir konum kazanması ve örnek olarak sunulması, erkek cinsiyeti açısından her durumda kadınlar karşısında elde edilmiş bir başarıyı simgeler. Bu yüzden kadınlardan, erkek penceresinden bakmaları ve geleneksel erkek edebiyatı çerçevesinde eser vermeleri beklenir. En basitinden "edebiyattaki kadın imgeleri esas olarak erkek yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Edebiyattaki kadın da erkeğin yazdığı kadındır"²⁶ Bu durum, geleneksel toplum içinde, ontolojik gelişimini gerçekleştirememiş kadın açısından yazma ediminin zorluğunu ifade eder.

Virginia Woolf (1882–1941) tarihsel süreç içerisinde edebiyatın erkek egemenliğine yaslanan bir ideolojiden beslendiğini ve eril bir

yapıda devamlılık gösterdiğini iddia eder. Bu yüzden o, "kendisine ödünç verilmiş bir dilin kullanımının bir kadın için ortaya koyduğu güçlüklerin ayırtına varan ilk kadın yazardır"²⁷ 1929 yılında yayımladığı *Kendine Ait Bir Oda* (2003), kadın ve edebiyat ilişkisini ortaya koyan önemli bir eserdir. Kadın edebiyatı açısından taşıdığı önemden dolayı, bu anlatının içeriğine kısaca yer vermek faydalı olacaktır.

Kadın ve edebiyat kavramlarına odaklanan anlatı, bir piskoposun yaşayan, yaşamış ya da yaşayacak olan hiçbir kadının Shakespeare'in (1564-1616) dehasına sahip olamayacağını söylemesinin tarihsel nedenlerini irdeler. Anlatıda kadınların neden Shakespeare kadar nitelikli eser veremediklerinin nedenleri, tarihsel gerçekler ve şartlar ölçüsünde açıklanmaya çalışılır. Yazar; kadınların edebiyat dünyasında görülememesini, ekonomik bağımsızlığa sahip olamamaları ve ataerkil edebiyat geleneğinin varlığıyla açıklar. Woolf, kadınlar açısından var olan olumsuz tabloyu somutlaştırmak için, Shakespeare'in bir kız kardeşi olduğu varsayımından hareket eder. Shakespeare'in Judith adındaki çok yetenekli kız kardeşi erkek kardeşi gibi, yaratıcıdır ve hayatı tanımak ve anlamak için 'yanıp tutuşmaktadır'. Ancak, ailesi onu okula göndermez ve Judith, erkek kardeşi gibi, gramer ve mantık okuma imkânına sahip olmaz. Yazar, Judith karakteriyle kadınlar üzerinde oluşturulmuş olan baskıcı çevresel şartların, kadınları kuşattığını ve onların yaratıcı taraflarını bastırarak yok ettiğini göstermeye çalışır.

19. yüzyıl başlarına kadar, çok zengin kızlar dışında, sıradan ailelerin kızlarının kendilerine ait bir odalarının olması olanaksızdır. Kadınların "*kendine ait bir oda*" edinmeleri için çalışmalarını ve para kazanmaları gerektiğini savunur. Woolf'a göre bunun örneği de Alpha Behn'dir (1640–1689). Alpha Behn, yazdıklarıyla para kazanan bir kadın yazardır. Hayatı, kendi kazancı ve tecrübesiyle algılayan kadın yazarların da erkek yazarlar gibi başarılı olacağını diğer bir örneği de Charlotte Brontë'dur (1816–1955). Ataerkil edebiyat, kendi içinde bir gelenek oluşturduğundan bu edebiyatta, daha çok erkeğe ait bakış öne çıkar. Ev içi, mutfak, oturma odası ve moda gibi kadınların daha çok içli dışlı ve hakkında deneyim sahibi oldukları alanlar

²³ Çalışkan, s. 168.

²⁴ Jale Parla, "Romans 'Gül'ünden Frankenstein'in 'Canavar'ına: Romanın Çıkışında Kadın", *Toplum ve Bilim*, S. 53, Bahar 1991, s. 76.

²⁵ Carmen Riera, "Dişi Tekil: Kadın Yazını", *Littera Edebiyat Yazıları*, (Çev.: Ali Özçelebi), C. 2, 1991, s. 202.

²⁶ Sibel Irzık ve Jale Parla, s. 9.

²⁷ Carmen Riera, "Dişi Tekil: Kadın Yazını", *Littera Edebiyat Yazıları*, (Çev.: Ali Özçelebi), C. 2, 1991, s. 203.

dansa erkeklerin dünyasına hitap eden spor, savaş gibi alanların daha önemli olduğu algısı oluşturulmuştur. Woolf, bunun oluşturulmuş yanlış bir algı olduğunu belirtir. Bu yüzden de Jane Austen (1775–1817), yazılarında bilinçli olarak duygusallıktan uzak bir üslubu tercih eder. Kadınca bir üsluptan kaçış ve ataerkil üsluba yaslanma, tamamen dönemin şartlarının bir sonucudur. Kadınların kendilerini gizlemesi ve erkeksi bir role bürünmesi, yazdıklarını olumsuz etkiler. Olgular, ‘erkek edebiyatında’ açık bir şekilde verilirken ‘kadın edebiyatında’ dolaylı ve kapalı bir üslupla sunulur.²⁸ Dolayısıyla özgür bir belleğin ortaya koyduğu ürünlerle özgürleştirilmeyen bir belleğin ortaya koyduğu ürünler arasındaki fark da kaçınılmaz olmaktadır.

Hesse’e göre ilk zamanlarda yazmak isteyen kadınlar, edebiyata modern benliğin doğasını sorgulayacakları seçilmiş bir alan olarak yaklaşmazlar. Edebiyat, kadınların ikincil konularına paralel özerk kültürel alanların oluşmasına olanak sağlar. Böylece kadınlar, biyolojik tutuculuğun tuzağına yakalanmadan kendi deneyimlerinin özgüllüğünü ortaya koyma olanağına sahip olur.²⁹

Kadın; önceleri sesini duyurma gayretindeyken zamanla, isteklerini daha korkusuzca dillendirme ve kendisini kabul ettirme mücadelesine girer. Zayıf kadın figürü, kadının da edebiyatta görünürlük kazanmasıyla değişecek ve edebiyat, erkeğin kadın karşısında kullandığı ‘güç gösterisi aracı’ olmaktan çıkacaktır. Çünkü kadın için “yazmak, **beceriksizlikten, fiyaskodan korkudan bir yaratıcılık**”³⁰ kazanmak anlamlarına gelmektedir.

3. Eril Dil, Kadınsı Söylem, Kadın Yazar

Feminist eleştiri, kadınların yazı tarihinin her aşamasında rol aldığını ancak, bu rolün baskıyla sindirildiğini iddia eder. Ataerkil geleneğe yaslandığını iddia ettikleri edebiyatta, erkeklerin arzuları ve fantezileri çerçevesinde varlık gösteren kadının, gerçekte hiçbir zaman tarif edilemediği tezi de feminist eleştiri açısından önemlidir. “Çünkü erkek kendi sözcük ve

kavramları ile gerçeği kendi istek ve değerleri çerçevesinde şekillendirecektir ve öyle yapmıştır”.³¹ Bu yüzden kadınlık tarifi, kadın olgusunun kadınlar tarafından ortaya konmamasından dolayı eksiktir. Eksik olan bu kadın tarifi, kadın yazarların ürünleriyle tamamlanacaktır. Bu şekildeki bir yaklaşım, kadınların yazma konusunda bir geleneğe dayanmadığı ön kabulünü barındırır. Bu yüzden yazmak, kadınların var olma tarihinde önemli bir araçtır. Feminist eleştiri çerçevesinde kadın söyleminin erkek söyleminin karşısına konulmuş olması, ontolojik olarak erkek söylemini öne çıkarır. Bu yaklaşım, kadın kimliğinin eril bir kaynağa dayandığını ve o süreci ifade ettiğini göstermesi bakımından sakıncalı bir duruma yol açar. Çünkü kadın kaleminin oluşturacağı tüm kadın kimliklerinin, ampirik bir eril tarafının var olmaya devam edeceği de kabul edilmiş olur.

Kadın yazarlar, edebiyatta geleneksel bir yapı oluşturmuş olan erkek dilini kullanmak zorunda kalarak hem kendi yaradılışlarından gelen kadınlığa ait dilden uzaklaşmış, hem de bu dilin sınırları içinde kalarak “erkek dünyası içinden, kadının dünyasını kendi elleriyle kurmuş olurlar”.³² Güçlü bir sanatçı kimliğiyle ortaya çıkan kadın yazarlar, ataerkil dil ve söylemin içinden ‘kadınsı dili’ bulabilmeyi hedeflemektedirler. “Farklı bir yazma kurgusuna işaret eden ‘kadınsı yazma tarzı’, kadın üslubu, kadın söylemi’ kavram ve nitelermeleri, kadın edebiyatını biyolojik, toplumsal ve kültürel etkileşimler bağlamında tanımlamaya çalışan ve erkek edebiyatıyla karşılaştıran bir alanı içerir”.³³

Deniz Gündoğan, kadın olarak yazmanın ataerkil dil yerine kendi kadın dilini yaratmak gibi bir amacı olduğunu belirtir. Kadınların ortak duyularını, sezilerini, bakış açılarını paylaşımları beraberinde alternatif bir dünya yaratacağıdır.³⁴ Kadın yazar; oluşturduğu roman dünyası içinde yeni bir pencere açarak; ataerkil dil yapısı içinde/ altında, dilin esnediği noktalara odaklanarak bazen de bu yapıyı zorlayarak

²⁸ Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda*, (Çev.: Suğra Öncü), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 29.

²⁹ Hesse’den aktaran: Ersoy Yılmaz, “Postmodern Mikro Bir Anlatı: Ayşe Teyzemin Kanaviçe Frogonard Yorumu”, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Özel Sayı (Kadın ve Edebiyat), C. 2, 2011, s. 774–775.

³⁰ Parla, s. 82.

³¹ Oya Batum Menteşe, “Toplumsal Kimlik ve Kadın Yazarlığı”, *Varlık*, Mart, 2002, s. 4.

³² Juliet Mitchell, “Kadınlık, Anlatı ve Ruhçözümleme”, *Kuram Kitap*, (Çev: Mübeccel Kızıltan), S. 5, Mayıs 1994, s. 40.

³³ Nesrin Tağızade-Karaca, “Bir Belgesel Yolculuğunda Yazma Edimi ve Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar”, *Kadın Çalışmalarında Disiplinler Arası Buluşma* içinde 261–272, (Ed. Ayşegül Güçhan), C. 1, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2004, s. 261.

³⁴ Deniz Gündoğan, “Kurmaca Yazın ve Kadın”, *Hece Edebiyat Dergisi*, S. 136, Nisan 2008, s. 27.

kadınlık kimliğini inşa etmeye başlar. Edebiyatta, ataerkil dilin sahibi erkek yazarların arzularına ve hayallerine göre oluşmuş kadın olgusuna, yeni bir bakış getirilir. Kadın, kendi dünyasını yansıtan bir karakter olur. Erkek yazarlar tarafından oluşturulmuş ve kabul görmüş, kısmen sindirilmiş ve eksik bırakılmış geleneksel kadın karakterler, zamanla yerini kadın yazarların oluşturduğu, var olan ve kendisini keşfetme uğraşı içinde olan yeni kadın karakterlere bırakır.

Ataerkil söylemin karşısında, cinsiyet kaynaklı sınıfsal bir söylem geliştirilmesi, kadınların ürettiği edebi ürünlerin küçümsenmesi sonucunu doğurur. "Şahsî sızlanmaların edebiyatı olmak suçlamasından kurtularak belki de düşünce özgürlüğüne, kendine güvene, kendi üstüne kapanmış bir anlatımdan çok, dışa dönük ve hayatla daha ilgili bir edebiyata geçilecektir".³⁵ Genel edebiyat bilimi içinde, kadın duyarlılığını temel beslenme kaynaklarından biri olarak kabul eden yaklaşım, sanatsal kaygıları önceleyerek yeni bir dil geliştirir. Bu dil, "ataerkilce dili yıkmayı hedefleyen, ikili karşıtlıklar mantığına yer vermeyen, bir başkaldırı dili olacaktır".³⁶ Çünkü ataerkil dil yapısının kökenlerinde kadın, "bir eşya bir nesneden farksızdır".³⁷ Feminist eleştirmenler; kadın dilinin, egemen erkek söylemden farklı, şiirsel söyleyişe sahip bir dil olduğunu ve bu dilin cinsiyetten beslenmediğini söylerler. Cinsiyetten beslenmeyen bu yeni dil anlayışının gelişmesinde ve yerleşmesinde kadın ve erkek yazarların katkısının olacağını, bu dilin kadınların kalemıyla kendisini gerçekleştireceğini belirtirler. Ancak, bu dilin tek sahibi kadınlar değildir. Kadın duyarlılığından ziyade, kadınsı duyarlılık sergileyen kimi erkek yazarlar da bu dilin gelişimine katkı sağlamaktadır.³⁸

Kadının yaratılışından ve yetişme biçiminden kaynaklanan farklılıkları, edebiyat açısından zenginleştirici yeni bir kazanımdır. Kadınsı söylem, cinsiyet temelli olan ama farklılığını olumlu ya da olumsuz herhangi bir olguya

dayandırmadan geliştiren bir üslup açığa çıkarır. Hülya Argunşah'a göre de kadınlar duygusal algılama biçimleri, ayrıntı ile renk ve biçime yönelik dikkat dünyaları, estetiği ön planda tutan tercihleri, hatta çoğu zaman kendi hayat tecrübeleri olduğu da iddia edilen konuları, bütün bu tespitlerin çerçevelediği psikolojik anlatım biçimleri ile yazdıklarında cinsiyetlerini hissettirirler.³⁹

Kadınsı söylemin karşısında, erkeksi bir söylemi tercih eden kadın yazarlara da rastlamak mümkündür. Feminist yazarlar, kadın kimliğine sahip çıkmadıkları ve kadının ezilmişlik tarihini tersine çevirmeye çalışmadıkları gerekçesiyle, erkeksi söylemi tercih eden kadın yazarları, kadın yazar kategorisinde kabul etmezler. Çünkü feminizm; edebiyata "bir eleştiri, bir karşı çıkma, giderek bir başkaldırma" gibi roller yüklediğinden, ataerkil toplumu sorgulamayan ve kadınların yaşadığı ağır şartlara değinmeyen, ağır şartları odağa almayan edebiyat anlayışlarına mesafeli yaklaşır.⁴⁰

SONUÇ

Edebiyatın insanların estetik yaşantıları için bir ihtiyaç olduğunu bilen ve nitelikli eserler yazan kadın sanatçılar, kadınların sorunlarını edebiyatın malzemesi yaparak kadın yaşamları için farklı alternatifler geliştirirler. Böylece ezik olan ve sömürülen farklı kadın kimlikleri, tahnmaları gereken tavırlar konusunda örnek alabilecekleri farklı kişilerle yüzleşmiş olurlar. Günümüz edebiyatında, estetiklik iddiasıyla yazılan eserler kalıcı olabilmektedir. Edebiyat açısından toplumsal duyarlılık da edebiyatın ilkeleriyle örtüştüğü oranda anlam kazanmaktadır. Edebi eserlerde kadın ve kadın sorunları, estetik ölçülere bağlı kalınarak ele alındığında dikkat çekici olabilmektedir. Bu bütünlük içinde kalan erkek veya kadın yazarlar, sonraki kuşaklar için yol gösterici olabilmişlerdir. Hayatın her alanına dair kadın yazarların kaleminden yansıtan kadın duyarlılığı şüphesiz ki edebiyatı zenginleştiren bir durumdur. Bu da genel edebiyat bilimi içinde anlam kazanır ve yine genel edebiyat bilimine farklı bir soluk alma imkânı sağlar.

³⁵ Hülya Argunşah, "Kadın ve Edebiyat -II-", *Kaşgar*, S. 10, Temmuz 1999, s. 86.

³⁶ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 261.

³⁷ Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2008, s. 404.

³⁸ Hülya Argunşah, "Kadın ve Edebiyat -III-", *Kaşgar*, S. 11, Eylül 1999, s. 104.

³⁹ Argunşah, "Kadın ve Edebiyat -III-", s. 103.

⁴⁰ Gülten Akın, "Kadın Yaratıcılığında, Kadınca Duyarlılığa Hayır, İnsanca Duyarlılığa Evet", *Türk Dili*, S. 315, Aralık 1977, s. 583.

Ataerkil dünyanın sınırlarını alt üst eden ve yeni bir düzen kuran kadınlığın köklü ve zorlu mücadele tarihi, sınırlarını feminist yaklaşımların ötesine taşıyarak edebiyatın da amaçlarını gerçekleştirmiştir. Çünkü ister kadın, ister erkek olsun; her yazarın üslubu, şahıs kadrosu, olay örgüsü ve işlediği konular birbirinden farklıdır. Ön plana çıkan temel unsur ise duyarlılıktır. İnsana ve hayata duyarlılık penceresinden bakmak, hem edebiyatın hem de evrenselliğin gereğidir. Kadın konusunda sergilenen yaklaşım biçimi; yazarın, yazarlık niteliğini test eden bir unsur olmaktan uzaktır. Duyarlılık odaklı yaklaşım, ancak estetik nitelikler çerçevesinde işlenmişse kalıcı olabilecektir. Toplumsal konular, edebiyatın değerleri içinde kaldığı sürece; edebiyat açısından anlamlıdır. Feminist kuram, kadınların tarihsel süreçte maruz kaldıkları sorunların benzerlik gösterdiği ve bu yüzden kadın yazarların özellikle kadın sorununa odaklanmaları gerektiği noktasından hareket eder. Bu yaklaşım, toplumsal gelenek açısından haklı ve gerçek verilerden beslense de edebiyat, cinsiyet odaklı bir yaklaşımı kabul etmediğini göstermiştir.

Kadın, toplumsal hayatta daha işlevsel bir rol aldıkça yazarlık kimliği de belirginleşir. Kadınların toplumsal hayatın parçası olarak görülmeleriyle, edebiyatın da öznesi olmaya başlamaları aynı zamana denk gelir. Onların siyasal ve sosyal alanlarda daha fazla görünmesi, yazarlık geleneklerine de katkı sağlar. Zamanla daha da olgunlaşacak eserlerle, edebiyat dünyasında görünürlük kazanmalarına yardımcı olur. Cinsiyet sorunsalının kırıldığı toplumlarda, her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da kadınlara yer açıldığı söylenebilir. Yani toplumun demokratikleşmesi, edebiyatın da demokratikleşmesi sonucunu doğurmuştur. Kadın hareketlerinin mücadeleye elde ettiği kazanımlar, cinsiyetçi tutumun zayıflamasını sağlamış ve eril yapıdaki gerileme, cinsiyet sorunsalının aşamalı bir şekilde kadınlar lehine dönüşmesine katkıda bulunmuştur. Cinsiyet çelişkisini yaşamayan kadın edebiyatı da cinsiyetçi söylemden uzaklaşan bir tutum içine girerek eserlerini kurulamıştır.

KAYNAKÇA

- Akın, Gülten (1977). "Kadın Yaratıcılığında, Kadınca Duyarlılığa Hayır, İnsanca Duyarlılığa Evet". Türk Dili, Aralık, S. 315: 582-586.
- Aksoy, Nazan (2009). Kurgulanmış Benlikler: Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Argunşah, Hülya (1999). "Kadın ve Edebiyat -I". Kaşgar, Mayıs, S. 9: 34-40.
- Argunşah, Hülya (1999a). "Kadın ve Edebiyat -II-". Kaşgar, Temmuz, S. 10: 83-87.
- Argunşah, Hülya (1999b). "Kadın Edebiyatı -III-". Kaşgar, Eylül, S. 11: 100-105.
- Atasü, Erendiz (1998). "Edebiyattaki Kadın İmgelerinde Cumhuriyet'in İzdüşümleri". 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler içinde. (Ed. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Atasü, Erendiz (2001). "Bir Yazarın Penceresinden -Kadın Edebiyatı Kadınların Edebiyatı-". Dünya Kitap, S. 113: 17.
- Batum Menteşe, Oya (2002). "Toplumsal Kimlik ve Kadın Yazarlığı". Varlık, Mart: 3-8.
- Baydar, Oya (1992). "Kadınlık Durumu Üzerine Dağın Düşünceleri". Varlık, Mart, S. 1014: 2-4.
- Çalışkan, Sevda (1999) "Kadın ve Yazın". Litera Edebiyat Yazıları, Şahin Mat. C. 9: s. 163-174.
- Dağbeyi, Mehmet A. (1975). "Kadın ve Edebiyat". Pınar, Haziran.
- Fritz, Leah (1996). "Kadın Yazarlar Nasıl Bir Dünya İstiyor?" (Çev.: Sevinç Kabakçıoğlu). Kuram, Ocak, S. 10: 91-93.
- Gouma-Peterson, Thalia ve Mathews, Peterson (2010). "Sanat Tarihinin Feminist Eleştirisi", Sanat/Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştirisi. (Ed. Ahu Antmen, Çev.: Esin Soğancılar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gündoğan, Deniz (2008). "Kurmaca Yazın ve Kadın". Hece Edebiyat Dergisi, Nisan, S. 136: 27-34.
- İrzık, Sibel ve Parla, Jale (2005). Kadınlar Dile Düşünce. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İplikçi, Müge (2002). "Yazmak ya da Yazmamak". Milliyet Sanat, Mart: 11-12.
- Kolcu, Ali İ. (2008). Edebiyat Kuramları. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

- Mitchell, Juliet (1994). "Kadınlık, Anlatı ve Ruhçözümleme". Kuram Kitap, (Çev.: Mübeccel Kızıltan), Mayıs, S. 5: 39-42.
- Millet, Kate (1973). Cinsel Politika, (Çev.: Seçkin Selvi), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Moran, Berna (2007). Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, Jale (1991). "Romans 'Gül'ünden Frankenstein'in 'Canavar'ına: Romanın Çıkışında Kadın". Toplum ve Bilim, Bahar, S. 53: 75-82.
- Pospelov, Gennadiy Nikolayeviç (2005). Edebiyat Bilimi, (Çev.: Yılmaz Onay). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Reis, Huriye (2009). "Kitaplarda Kadın Olmak: Ortaçağ İngiliz Edebiyatında Kadın Söyleminin Sorunsallığı". Turkish Studies, Winter, Volume 4/1-1: 487-506.
- Riera, Carmen (1991). "Dişi Tekil: Kadın Yazını", (Çev.: Ali Özçelebi). Litera Edebiyat Yazıları, C. 2: 201-209.
- Sert, Gülperi (1993). "Kadın Edebiyatı' Kavramı Üzerine". Gündoğan Edebiyat, Yaz, S. 7: 119-125.
- Tağızade-Karaca, Nesrin (2004). "Bir Belgesel Yolculuğunda Yazma Edimi ve Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar". Kadın Çalışmalarında Disiplinler Arası Buluşma. (Ed. Ayşegül Güçhan), C. 1, İstanbul: Yeditepe Yayınları: 261-272.
- Yaraman-Başbuğu, Ayşegül (1989). "Kadın Yazını, Feminist Eleştiri" Sosyalist Feminist Kaktüs, Eylül, S. 8: 58-60.
- Yılmaz, Ersoy (2011). "Postmodern Mikro Bir Anlatı: Ayşe Teyzemin Kanaviçe Frogonard Yorumu". İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi. Özel Sayı (Kadın ve Edebiyat), C. 2: 768-778.
- Woolf, Virginia (2003). *Kendine Ait Bir Oda*, (Çev.: Suğra Öncü). İstanbul: İletişim Yayınları.

